

ZAČARANI KRUG NEJEDNAKOSTI: GDJE SU ROMSKE DJEVOJČICE U OBRAZOVANJU?

Postojeći izvještaji o obrazovanju romske djece navode ekstremno siromaštvo, nepostojanje validnih dokumenata o rođenju djece, česte promjene mjesta stanovanja, nedostatak svijesti o značaju obrazovanja djece, a posebno diskriminaciju u školskom sistemu, te nasilje i neefikasne postojeće mehanizme uključenja romske djece u obrazovni sistem. Dostupni podaci ukazuju na veoma mali broj srednjoškolaca i studenata, te da je odnos organa lokalne samouprave prema obrazovanju Roma često veoma loš. Problem se dodatno usložnjava za romske djevojčice. Obrazovanje je najznačajnija potreba za Romkinje, koje najčešće nakon osnovnog obrazovanja napuštaju školovanje. Iako se obrazovanje tretira akcionim planovima za obrazovanje, Romkinje nisu dovoljno uključene u kreiranje ovih akcionih planova i nisu adekvatno uvrštene mjere koje će unaprijediti obrazovanje Romkinja. Oblast obrazovanja ima veoma snažan uticaj na sveukupno poboljšanje položaja Romkinja obzirom da su žene Romkinje neobrazovane s niskim kvalifikacijama što onemogućava njihovo zapošljavanje i uključivanje u programe ekonomskog osnaživanja. Nedostatak obrazovanja rezultira nezaposlenošću, nedostatkom prava, ekonomskom zavisnošću, nasiljem i nizom drugih problema. Sve to čini "začarani krug" i posljedične probleme koji proizlaze jedan iz drugog.

Ključne tačke

- ❖ Značajan broj Romkinja ostaje uskraćen za osnovno obrazovanje, što automatski rezultira nizom poteškoća i ograničenim pravima u životnom ciklusu, kao što su pravo na rad, ekonomska nezavisnost, socijalna sigurnost, zdravstveno osiguranje.
- ❖ Problemi u pristupu romske djece redovnoj nastavi su višeslojni: nedovoljna komunikacija između škole i roditelja; neredovnost pohađanja obavezne nastave i rano napuštanje škole; izostanak pravovremene reakcije i komunikacije između škola i centara za socijalni rad; zanemarivanje romske djece u školama.
- ❖ Predrasude prema romskoj populaciji u školama rezultiraju diskriminacijom i nasiljem prema romskim učenicima/cama od strane nastavnog kadra i vršnjaka.
- ❖ Očit je nedostatak sistemskih rješenja koja vode ka zadovoljavanju obrazovnih potreba Roma, posebno djevojčica.
- ❖ Neophodno je razviti adekvatan multidisciplinarni pristup koji bi uključivao sistemsko obezbjeđivanje medijatora, uvezivanje socijalnih davanja sa obrazovanjem, poticanje pozitivnih primjera i dekonstrukcije predrasuda.

Partijarhat kao prva prepreka obrazovanju romskih djevojčica

Izraženi patrijarhali stavovi, u kombinaciji sa rodnim ulogama, sprečavaju djevojčice u romskim porodicama da se obrazuju. Težak pristup obrazovanju romske djece zbog siromaštva, nedostatka sredstava za školovanje, izostanak interesa roditelja i zajednice, za romske djevojčice imaju još dodatni rodni aspekt: roditelji češće odlučuju školovati muško dijete dok se za djevojčice smatra da je važnije da ostaju kod kuće i pomažu sa kućnim poslovima i brigom za manju djecu; ostanak kod kuće se smatra korisnim za očuvanjem njihovog morala i tradicionalnih vrijednosti koje bi bile ugrožene druženjem sa vršnjacima; maloljetnički brakovi za djevojčice znače prekid obrazovanja i brigu o mužu i djeci.

Romska djeca, a posebno djevojčice, najmanje su upisana u osnovne i srednje škole. To pokazuje da je pristup obrazovanju veliki izazov. Romska djeca u pravilu ne pohađaju predškolsko obrazovanje, a stopa pohađanja osnovnog obrazovanja Roma približno je jednaka za oba spola (70,9 % za dječake i 67,8 % za djevojčice). Stopa pohađanja srednjoškolskog obrazovanja pak iznosi 18% za djevojčice, a 26,6% za dječake - **samo 4,5 % romskih djevojčica završava srednju školu**.¹ Neka romska djeca nikada ne dobiju poziv za upis u školu jer nisu upisana u matične knjige rođenih.

Izostanak provođenja zakona i interesa za inkluziju

Postojeći programi inkluzije romske djece u obrazovanje su pokazali niz slabosti: nedovoljan i projektni pristup osiguranju medijatora (iz zajednice); loša komunikacija i provedba zakoskih propisa u pogledu praćenja školovanja

¹ Platforma za unapređenje prava i položaja Romkinja u Bosni i Hercegovini, <https://www.bolja-buducnost.org/index.php/bs/ona/dokumenti/send/2-dokumenti/36-platforma-za-unapređenje-prava-i-položaja-romkinja-u-bosni-i-hercegovini>.

„Zbog nedostatka drugih programa rada s romskom djecom, koji bi potpomogli proces učenja, neredovite ili nedovoljne dopunske nastave, nastavnici/e često s romskom djecom ne realiziraju nastavni program u cjelini. Svjesni da romska djeca u ovakvim uslovima ne mogu ostvariti jednak nivo znanja kao druga djeca, nastavnici/e pribjegavaju spuštanju kriterija vrednovanja kako bi djecu motivirali i zadržali u školi. Na taj način romska djeca dobivaju svjedodžbu da su završila osnovno obrazovanje ali njihova znanja su mala i nedovoljna za upis u četvorogodišnje srednje škole.“

romske djece (uključujući različite nivoe vlasti i institucija – njihovu koordinaciju); zloupotreba afirmativnih akcija kroz zanemarivanje romske djece u školama; nesenzibiliranost nastavnog osoblja. Pored toga, strateški i akcioni dokumenti se ne bave suštinskim problemima obrazovanja niti uključuju rodni aspekt problema i instrumente za njihovo rješavanje. Primjera radi, *Akcioni plan za društvenu inkluziju Roma i Romkinja za period 2021. – 2025. godine* nije sveobuhvatan već se fokusira samo na romski jezik u obrazovanju i eliminaciju stereotipa. Nadalje, izdvajanje sredstava koje je usmjereno na poboljšanje pristupa i ostanka romske djece u obrazovnom sistemu je neophodno odvojiti od sredstava za socijalno ugrožene kategorije. Ovo je posebno problematično zbog njihove neprilagođenosti i stvarne dostupnosti koja bi trebala romskim djevojčicama i dječacima pomoći pri upisu u škole i tokom školovanja.

Diskriminacija i nasilje prema romskoj djeci u školama

Kada prethodne dvije prepreke romske djevojčice svladaju i pohađaju nastavu, nova vrsta problema se pojavljuje. Anticiganizam, stereotipi i predrasude prema romskoj zajednici postoje i kod učenika/ca i kod školskog kadra, te nema provedbe principa obaveznog osnovnog obrazovanja. Diskriminacija se očituje u ocjenjivanju, smještaju u zadnje klupe, ograničavanju mogućnosti učestvovanja u vannastavnim aktivnostima, tretiranju izostanaka, kvaliteti posvećenosti djeci i komunikacije sa roditeljima. Potresna svjedočenja govore o psihičkom nasilju koju romska djeca trpe, a na koje se obično ni djeca ni roditelji ne žale, a monitoringa i zaštite nema. Romska djeca nekada ne mogu da prate nastavu kao ostala djeca zbog nedovoljnog poznavanja jezika, ili imaju lošiji uspjeh zbog neadekvatnih uslova za učenje i nemogućnosti roditelja da im pomažu. Zabilježeni su slučajevi gdje za posljedicu nemogućnosti praćenja nastave romska djeca budu upućena u škole za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama. U programima, udžbenicima i u samoj nastavi, rijetki su elementi sadržaja romske kultura. Sve ove prepreke nisu prepoznate niti adresirane na bilo kojem nivou obrazovanja.

Istraživanja pokazuju relativno visoku izraženost socijalne distance s obzirom da je 28,5% učenika biralo odnos u kojem im ne smeta da romska djeca idu u školu u BiH. Najbliži odnos sjedenja u zajedničkoj klupi sa romskim učenicima biralo je samo 2,4% učenika.

Svi navedeni problemi za posljedicu imaju obeshrabrivanje i roditelja i djece u romskoj zajednici. Ovim se reprodukuje matrica siromaštva, nasilja i diskriminacije, ne nudeći adekvatan odgovor za pristup i obrazovanje romskih djevojčica. Obrazovno getoiziranje u budućnosti će nastaviti proizvoditi neravnopravno društvo i neiskorištenu radnu snagu. Za to vrijeme, romske djevojčice su isključene ne zbog toga što ne žele obrazovanje već zbog toga što im nije dostupno.

Preporuke

- Neophodno je u razvoju multidisciplinarnog pristupa uključiti rad u zajednici, obezbijediti blisku saradnju sa roditeljima i omogućiti motivaciju za djevojčice. Pozitivni primjeri moraju biti sastavni dio pristupa.
- Osigurati sredstva za predškolsko obrazovanje romske djece i stipendiranje romskih djevojčica u osnovnom i srednjem obrazovanju.
- Uspostaviti održivi sistem angažiranja medijatora u nastavi u svim lokalnim zajednicama u saradnji sa Pedagoškim zavodima, umjesto dosadašnjeg projektnog obezbjeđivanja ove vrste podrške i koordinacije.
- Nadgledati kvalitet obrazovanja romske djece i zahtijevati od inspekcija za obrazovanje praćenja pojava diskriminacije prema romskoj djeci.
- Osnažiti roditelje, djecu i nastavni kadar da prepoznaju i rješavaju slučajeve vršnjačkog nasilja i diskriminacije.